

Liberalna i socijalistička kritika partikularnih identiteta

Poschko, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:181743>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Ivan Poschko

Liberalna i socijalistička kritika partikularnih identiteta

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Liberalna i socijalistička kritika partikularnih identiteta

DIPLOMSKI RAD

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Tonči Kursar

Student: Ivan Poschko

Zagreb, 2023.

Izjavljujem da sam diplomski rad, "Liberalna i socijalistička kritika partikularnih identiteta", koji sam predao na ocjenu mentoru Izv. prof. dr. sc. Tončiju Kursaru, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen niti korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19 Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Poschko

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Liberalna kritika partikularnih identiteta.....	3
2.1. Egalitarna kritika Bryana Barrya	3
2.2. Lillina kritika.....	6
4. Socijalistička kritika partikularnih identiteta Ellen Meiksins Wood.....	12
4.1. Postavke teorije	12
4.2. Kritika novog pluralizma i politika identiteta	14
4. Kritička rasna teorija.....	15
4.1. Temeljni pojmovi u kritičkoj rasnoj teoriji.....	15
4.2. Tematika radova iz područja kritičke rasne teorije.....	19
4.3. Kritička rasna teorija u kontekstu današnjice	20
5. Zaključak	23
6. Literatura	26
7. Sažetak.....	27

1. Uvod

U početku bi valjalo objasniti naslov samog rada. *Liberalna i socijalistička kritika partikularnih identiteta* na prvu možda zvuči kao ponešto rutinski odabir riječi, a moguće i preopćenit. No, kako bi analiza koju ovaj rad želi provesti bila prikladna, valja definirati pojmove te ih možda i reinterpetirati. Po mom sudu, liberalizam i socijalizam kao doktrine dijele neke ključne aspekte. Isto se tako razilaze u nekim ključnim točkama, koje će kasnije u analizi biti naglašene te će se navedene kritike razlikovati u sadržaju, ali i zaključku. Za početak postaviti ću ih u okvir prosvjetiteljskog mišljenja. Nakon Francuske revolucije, liberalizam i socijalizam se nadaju kao jasna (moderna) opreka (nestajućem) feudalnom poretku. Feudalni poredak bio je ustrojen po principu staleža, ali je postupnom uspostavom građanina (kao tzv. modernog subjekta) postao košmar.¹ U takvim prilikama rodile su se ideje prosvjetiteljstva. Građanin kao subjekt osnova je države, a općost zakona te razdioba vlasti dva su načela kojima se definiraju njegove slobode i suverenost države. Franz Neuman, tako kada u svojoj knjizi *Demokratska i autoritarna država* raspravlja o Montesquieuovom² poimanju slobode navodi kako je sloboda „da se radi sve što nije zabranjeno zakonom koji je donijela vladavina u kojoj je ozbiljena dioba vlasti; u kojoj zakon sastavlja zakonodavno tijelo, po njemu upravlja odvojeno izvršno tijelo, a spram građana ga primjenjuje neovisno sudstvo“ (Neumann, 1992: 158). Tzv. liberalni subjekt odnosno građanin nije posve nepoveziv sa socijalizmom.³ Međutim, ključno je da država stvara/provodi/upravlja putem zakona koji bi morali obvezivati sve one koji posjeduju identitet njenog građanina. Liberali su pritom zadovoljeni dok god postoji zaštita određenih prava (na privatno vlasništvo, te dok su vjerske, društvene i osobne slobode zajamčene). Socijalistička pozicija ipak ide korak dalje odnosno traži redistribuciju ekonomske i političke moći. Što bi im moglo biti zajedničko? Po mom sudu, dijele univerzalizam kao princip, te će se kasnije u radu upravo univerzalizam koristiti kao početna točka u kojoj se kritike partikularnih identiteta račvaju.

Sljedeći moment naslova koji je možda kontroverzan jest sama formulacija 'partikularni identiteti'. Moglo bi se reći kako bi se taj izraz mogao zamijeniti formulacijom 'politika

¹ Feudalni svijet odnosno njegovo svećenstvo, aristokracija i kmetstvo nisu bili 'konkurentni' rastućoj buržoaziji. Dok je sjedne strane aristokracija uzdržavala zemljoposjedništvom, ali i sudjelovanjem u radu političkih institucija, trgovci, obrtnici i kmetovi nisu to mogli. Svećenstvo je zarađivalo tako što su bili dio ideološkog aparata monarhije.

² Jedan od ključnih političkih mislioca prosvjetiteljstva.

³ Recimo, poznato je da Marx, (dijelom) uvažava dostignuća buržujске države/kapitalizma, no uviđa potrebu za njihovim nadilaženjem, pa time u konačnici odbacuje pojam građanina.

identiteta' i vjerojatno ne bi bilo pretjerane razlike. No, upravo radi inflatorne uporabe tog pojma, kao i tendencije da mu se pripisuju svakakva značenja, ovaj rad koristi izraz 'partikularni identiteti'. U radu će se pokazati opreka općih i partikularnih identiteta te će se kroz rad Briana Barrya ukazati na problem formiranja politika koje počivaju na partikularnim identitetima (iz egalitarno liberalne pozicije). Također, na osnovi uvida Marka Lille problem će se analizirati na primjeru stanja unutarnje politike SAD-a (unazad osamdesetak godina).

Uz to rad će analizirati različite aspekte socijalističke pozicije, prvenstveno na osnovi shvaćanja marksistice Ellen Meiksins Wood koja poticajno kritizira politike promicanja (partikularnih) identiteta. Isto tako, jedan od fokusa ovog rada su tzv. rasni identiteti koji nas vode u specifičnu postmodernizaciju problema. Te teorije nisu uvijek u suglasnosti sa svim formulacijama koje proizlaze iz politika identiteta. Na primjer, za *critical race theory* ili kritičku rasnu teoriju jedan od ključnih pojmova je 'intersekcionalnost' koja se definira „prizmu kroz koju možemo vidjeti interagirajuće efekte različitih oblika diskriminacije i obespravljivanja“ (Crenshaw, 2004: 53).⁴ Ovaj rad stoga ima zadaću izvesti tzv. kritičku rasnu teoriju (*Critical race theory*) na osnovi istraživanja autora poput Kimberlé Crenshaw i Richarda Delgada te ju razmotriti u kontekstu suvremenih problema SAD-a. Kritička rasna teorija se nadaje kao važniji predmet rasprave, obzirom kako je rasno pitanje, primjerice, u SAD-u opet postalo goruća tema, a i da cjelokupni Zapad ide u nepretjerano različitom smjeru. To se uklapa u tendenciju stvaranja političkih zahtjeva i rješenja na osnovi (politike) identiteta.

U konačnici, ovaj rad vidi politike identiteta kao problematične (iz više perspektiva). Lijevo-liberalni teoretičari Barry i Lilla ukazuju na probleme politika zasnovanih na partikularnim identitetima i to za sam liberalni politički sustav. Oni, naravno, sa svojim rješenjima ostaju unutar tog poretka. Socijalističko-marksistička pozicija E. M. Wood razmatra korisnost identiteta u politici, ali ih ustvari odbacuje kao svojevrsnu zamku. Kritička rasna teorija prikazana je kako bi ukazala na problem neefikasnosti politika identiteta u rješavanju nagomilanih političkih pitanja suvremenog Zapada. Oni se možda ne mogu riješiti, a da Zapad ne prestane biti Zapad.

⁴ Upravo na temelju tog pojma Crenshaw inzistira na povremenoj nepriladnosti politika identiteta budući da ne uzimaju u obzir više (kategorijalnih) odnosa zbog kojih je neki subjekt izložen diskriminaciji. Kao primjer uzima rasizam koji osjeća kao crna žena, ali i seksizam koji trpi kao žena. Nadalje tvrdi također kako interakcija ovih dvaju opresivnih fenomena tvori jedinstvenu formu opresije koji ne trpi crni muškarac odnosno bijela žena.

2. Liberalna kritika partikularnih identiteta

2.1. Egalitarna kritika Bryana Barrya

Brian Barry, američki politolog i filozof u svojoj knjizi *Kultura i jednakost: egalitarna kritika multikulturalizma* tvrdi kako je nakon pada komunizma i sloma marksizma kao discipline nastala svojevrsna teorijska praznina. Za početak vidi marksizam kao lijevo krilo prosvjetiteljstva obzirom da i Marx ima ideju progresa (Barry, 2006: 4). Barry tvrdi kako je slomom marksizma ujedno počeo i nestajati univerzalistički karakter liberalizma te kako se suvremeni autori suviše bave pitanjem identiteta negoli ključnim pitanjima našeg doba. Prihvaćajući egalitarnu poziciju unutar liberalizma, kritički naglašava važnost tendencije povećanja nejednakosti u bogatstvu i dohotku u zapadnjačkim društvima. S tim u vezi napominje kako je od 1977. razlika godišnjeg dohotka prosječnog radnika u SAD-u spram istog kod prosječnog menadžera porasla višestruko u korist potonjega (Barry, 2006: 76). To je, po njemu, jedan od problema koji stoji na putu stvaranju pravednog društva odnosno ostvarenja ideala egalitarnog liberalizma. Riječima Todda Gitlina naglašava kako „politika identiteta šuti o najdubljim izvorima društvene bijede: uništavanju gradova i odljevu resursa iz javnosti u privatne ruke nekolicine“ (Gitlin u Barry, 2006: 75).

Središnja teza njegovog rada je da bi liberalne demokracije trebale biti neutralne glede kulturoloških, vjerskih, etničkih i rasnih različitosti no kako to ne smiju biti kad je posrijedi povećavanje nesrazmjera ekonomske moći unutar društva. Naravno, uvjet pod kojim liberalizam mora ostati nezainteresiran za takve različitosti jest da te različitosti ne nameću svoje vrijednosti drugim članovima zajednice. Barry zauzima defanzivnu poziciju unutar onoga što su neki kritičari poput Charlesa Taylora nazvali 'liberalizmom slijepim na različitost' (Barry, 2006: 80). U sklopu istog poglavlja raspravlja o vjerskim slobodama koje su temeljna postavka liberalizma iz njegove perspektive. Barry uzima taj primjer jer nivelira zahtjeve svake religije. Iz pozicije pojedine religije njene metafizičke postavke su istinite i neupitne, stoga bi logično svi pripadnici neke zajednice trebali prihvatiti te metafizičke istine. No liberalizam ovdje mora osigurati jednakost i priznanje svake religije kao ravnopravne. On u tome uviđa prepoznavanje važnosti religije i različitosti pri odabiru iste, jer liberalizam prepoznaje rušilački potencijal koji može proizaći iz vjerske nesnošljivosti. Tu je posrijedi ideal jednakosti pred zakonom kao ultimativni izraz prepoznavanja, uvažavanja i (pokušaja) pomirenja različitosti (Barry, 2006: 81). Stoga, ključni aspekt liberalizma jest depolitizacija vjerskog identiteta. No, kasnije u knjizi Barry ovu tezu (praktički) proširuje na bilo koji partikularni identitet.

Nadalje, Barry staje u obranu Rawlsa kojem su upućeni slični prigovori o viziji liberalizma koji ne 'osjeća' različitosti. On opet naglašava kako je upravo misaoni eksperiment 'vela neznanja' postavljen tako da prepozna važnost različitosti (u vjerskim, nacionalnim, rasnim i ostalim identitetima koji formiraju nekog pojedinca). Upravo zato što postoji ogromna važnost tih kategorija identiteta za tvorbu subjektivnog mišljenja i perspektive, potrebno ih je ukloniti iz procesa zaključivanja čime bi bilo moguće dobiti što objektivniju sliku pravednog društva (Barry, 2006: 82). Po njemu, Rawlsova koncepcija pravednosti 'drži vodu' te ju on prihvaća i preuzima u svojoj argumentaciji. Stoga on u nastavku navodi kako „za egalitarne liberale, jednaki tretman zahtjeva pravednost. On je izraz jednakih prava na koja imaju pravo građani liberalne države“ (Barry, 2006: 82). Naglasak ovdje leži na općem identitetu građana koji je za njega neodvojiv od pojma pravednosti.

Također, valja ukazati i na Barryevo viđenje rasnih identiteta. On je, po ovom pitanju, veoma skeptičan. Tvrdi kako „klasificiranje ljudi po rasi je samo po sebi sumnjivo, jer je gotovo neizbježno povezano s lažnom biologijom i psihologijom te gotovo uvijek pretpostavlja (od onih koji tu kategorizaciju postavljaju) kako su neke rase superiornije drugima“ (Barry, 2006: 82). Barry je i ovdje u pravu, pa čak i u relaciji s kritičkom rasnom teorijom, obzirom da i ona pretpostavlja kako su (iako društveno konstruirani, a ne biološki) rasni identiteti u nejednakom odnosu, odnosno da je crnački rasni identitet podčinjen bjelačkom.⁵ No, KRT pak inzistira na tvorbi politika spram partikularnog rasnog, ili rodnog identiteta dok Barry zahtjeva stvaranje politika spram onog što će nešto kasnije nazvati identitetom građanske nacionalnosti (Barry, 2006: 95).

No, prije no što krenemo u izvođenje tog pojma, valja se i osvrnuti na Barryevo viđenje pojma asimilacije. Barry priznaje kako je ovo prvi ozbiljni prigovor na koji je naišao u kritikama egalitarnog liberalizma. Naime, radi se o tome kako i Barry smatra da je potrebno da svatko tko želi biti dio neke liberalne države mora prihvatiti neka osnovna načela (i internalizirati ih). S druge strane, Barry tvrdi kako se kulturološke dimenzije asimilacije mogu svesti na minimum, a da politička asimilacija bude uspješna. Kulturološki element koji smatra nužnim da „došljak“ prihvati jest jezik (Barry, 2006: 96). No, asimilacija kod Barrya nije shvaćena u tradicionalnom smislu. Barry, naime, radi distinkciju između asimilacije ljudi i ljudi koji bivaju asimilirani. On objašnjava kako asimilacija ljudi označava da „sav posao leži na imigrantima, dok pojam ljudi

⁵ Iako inverzijom, tzv. kritička rasna teorija potvrđuje ovu postavku, no sa sasvim drugačijim implikacijama. KRT naime stvara kontra narativa što je jedna od njenih temeljnih postavki. Naime, politike identiteta pretpostavljaju kako je prihvaćanje i samoidentifikacija pripadnika nekog manjinskog identiteta ključ u razbijanju dinamike potlačenosti. Iz pozicije KRT-a pravednost je ostvariva kroz rasvjetljavanje i razbijanje odnosa potlačenosti.

koji bivaju asimilirani ostavlja otvorenim pitanje u kojoj mjeri je domaća populacija treba mijenjati svoje stavove i prakse“ (Barry, 2006: 87). Ključ leži u želji neke manjinske skupine da se priključe nekoj zajednici, ali i priznanja od strane dominantnog identiteta u nekom društvu. Stoga za Barryevo viđenje poželjnog oblika asimilacije potrebna je djelomična akulturizacija manjinskog identiteta i potpuno priznanje te asimilacije od strane dominantnog identiteta. Barry isto tako tvrdi da su uvjeti u kojima se asimilacija provodi od iznimne važnosti. Ukoliko se ona događa spontano, bez vanjskih čimbenika prisile, ili aktivne motivacije manjinske skupine da se asimilira jer će im to olakšati život, kriteriji za poželjnu i uspješnu asimilaciju su ispunjeni. Barryevim rječnikom ljudi postaju asimilirani (Barry, 2006: 85-91).

I naposljetku dolazimo do pojma građanske nacionalnosti, pojma od ključne važnosti za ovaj rad. Barry postulira kako je iz njegove pozicije ključan preduvjet stvaranja liberalne demokracije stvaranje i održavanje identiteta građanske nacionalnosti. Započinje svoju argumentaciju na način da tvrdi kako je čisto državni karakter nacionalnosti podjednako poželjan među (egalitarnim) liberalima i multikulturalistima. Pod čisto državnim karakterom Barry smatra da je „nacija jednostavno država, imati nacionalnost neke države znači biti njen državljanin“ (Barry, 2006: 91). No naglašava kako bi za egalitarne liberale ovaj uvjet trebao biti nužan, ali nedostatan. Kao primjer navodi situaciju gdje je većina nekog zamišljenog društva etnički jedno, ali omogućuje državljanstvo i manjinskim etničkim skupinama. U takvom shvaćanju nacionalnosti „ne postoji ništa što bi brojčano i politički nadmoćnu skupinu spriječilo da diskriminira državljane koji joj ne pripadaju tako da im, primjerice, ne priznaje podobnost za položaje koje se smatra prevažnima da bi im se povjerali... Država također može, a da to ne iznese kao službenu politiku, podvrgnuti one koji ne spadaju u većinsku skupinu nacionalnosti brutalnom tretmanu policije, te ih diskriminirati pri dodjeli državnih stanova i drugih usluga... Kada država preuzme vodstvo u diskriminaciji pri zapošljavanju, teško da će se zakoni boriti protiv nje u privatnom sektoru. Ako je većina poželjnih radnih mjesta pod kontrolom većinske etničke skupine, teško da će ta skupina biti sputavana pri snažnom diskriminiranju drugih.“ (Barry, 2006: 92-93). Upravo u ovim paragrafima je vidljivo da je Barry veoma svjestan onoga na što KRT upozorava, a što će kasnije u ovom radu biti detaljnije objašnjeno. Oblici diskriminacije ne moraju biti eksplicitno navedeni u zakonodavstvu, već kroz interakciju suptilnih (ili nekad potpuno nesuptilnih) momenata diskriminacije veoma lako dolazimo do objašnjenja trenutne stvarnosti sa kojom se suočavaju manjinski identiteti u SAD-u, bili oni rasni, ili rodni.

Kako bilo, rješenje ovog problema Barry vidi u uspostavi države kao liberalne demokracije. Da bi takva demokracija uopće bila moguća Barry postavlja nekoliko uvjeta. Prvi uvjet je osjećaj solidarnosti. Smatra kako solidarnost njeguju „zajedničke institucije, te distribucija prihoda koja je dovoljno ograničena da ljude sprječava da vjeruju- i to opravdano- kako mogu od zajedničke sudbine pomoću novca pobjeći iz sustava obrazovanja, zdravstvene zaštite, policije i drugih javnih službi na koje se moraju oslanjati njihovi manje sretni sugrađani. (...) egalitarna liberalna pravda nespojiva je s velikim nejednakostima bogatstva i prihoda“ (Barry, 2006: 94-95). Sljedeći uvjet je ravnopravnost interesa u društvu. Barry naglašava kako je nužno za uspostavu funkcionalne liberalne demokracije (a posljedično i kreiranja građanske nacionalnosti) da ne postoji društvena skupina čiji se interesi i stavovi po definiciji odbacuju. Uz to naglašava važnost spremnosti svih onih koji dijele zajednički identitet na žrtvovanje onog što im je vrijedno (novac, vrijeme pa i život). Sve to on vodi pod nazivnikom 'osjećaj zajedničke nacionalnosti' koji ide s državnim poimanjem nacionalnosti, ali i etničkom interpretacijom nacionalnosti (Barry, 2006: 95). Ključ isto tako leži i u međusobnom priznavanju ovog osjećaja. Naglašava kako „nije dovoljno da netko osjeća da pripada (nekoj zajednici) ukoliko isto ne osjeća kako i drugi pripadaju i da i ti drugi osjećaju da svi pripadaju“ (Barry, 2006: 95)

Barry ustvrđuje, u smislu zaključka, da nije nužno odustati od drugih identiteta kako bi se prihvatio građanski nacionalni identitet. Ključ leži u prihvaćanju i priznavanju svih ostalih članova i uvažavanju i poštivanju različitosti na interpersonalnoj razini (Barry, 2006: 96). Upravo u ova dva momenta iznimno je vidljiva Barryeva obrana egalitarnog liberalizma od optužbi kako zanemarivanjem ključnih aspekata različitosti identiteta prikriva strukture opresije. Njegov 'lijek' je upravo postavljenje uvjeta u kojima partikularni identiteti imaju mogućnost i poticaj da se stope u jedan općiji identitet bez pretjeranog gubitka bitnih kulturoloških karakteristika koje proizlaze iz činjenice da je netko pripadnik neke identitetske skupine.

2.2. Lillina kritika

Mark Lilla, američki politolog i samopozvani liberal, u svojoj knjizi *The Once and Future Liberal After Identity Politics* iz 2018. godine pokušava demistificirati figuru Donalda Trumpa na američkoj političkoj sceni. Analizom političkih i društvenih uvjeta, koji su doveli do Trumpa, daje svoje viđenje problema politika identiteta. Knjiga je podijeljena u tri glavne cjeline: anti-politika, pseudo-politika i politika. U 'Anti-politici' Lilla definira republikansku stranu političke povijesti zadnjih osamdesetak godina i naslov tematske cjeline ustvari odgovara pojmu kojeg smatra ključnim za definiranje politike republikanaca. Druga cjelina, 'Pseudo-

politika' isto tako je ujedno i ključni pojam za shvaćanje politike demokrata u istom razdoblju. Opreka između ove dvije stranke i njihove politike mu je ključna za shvaćanje današnjice te ih stoga nije moguće uzeti odvojeno. Zato će izložiti dva poglavlja njegove knjige kako bi što koherentnije prikazao Lillinu kritiku.

Rad započinje slično kao i Barry, spominjanjem marksizma. No, za razliku od Barrya koji samo podsjeća na pad komunizma i priličnu nevažnost marksizma, Lilla koristi marksističke uvide o povezanosti materijalnih uvjeta i svijeta ideja. Tako za njega „materijalni uvjeti pomažu u određivanju koje će političke ideje biti prihvaćene u kojem povijesnom trenutku“ (Lilla, 2018:24). Za njega je ta marksistička postavka važna jer se njegovo objašnjenje temelji na postavljanju opreke između dvije ere američke političke povijesti i tekovina koje iz njih proizlaze. Prva era koju uzima u obzir je ono što naziva političkim sustavom (ili sustavom vrijednosti, eng. *Dispensation*) Franklina D. Roosevelta. Drugi moment jest politički sustav Ronalda Reagana koji zamjenjuje Rooseveltov sustav. Taj se sustav također, održao na gotovo puna četiri desetljeća. Lilla naglašava kako su vrlo specifični materijalni i idejni preduvjeti doveli do uspostave ovih dvaju sustava, te ih i toliko dugo održavali (Lilla, 2018: 21-25).

Za njega, prihvaćanje individualizma kao glavne norme američkog društva je ključni moment u povijesti. Tvrdi kako je „novi pogled na život, ... onaj u kojem su potrebe i želje pojedinaca bile gotovo apsolutni prioritet u odnosu na iste takve društvene. Ova potisnuta revolucija više je oblikovala američku politiku u proteklih pola stoljeća nego bilo koji pojedinačni povijesni događaj“ (Lilla. 2018: 26). No, Lilla tvrdi kako je ustvari ovoj postavci prethodilo razdoblje ogromnog ekonomskog rasta i javnih politika koje su, primjerice, težile olakšati kupnju nekretnina i automobila prosječnom Amerikancu. Posljedica takvih politika je bila suburbanizacija iliti proces naseljavanja predgrađa velikih američkih gradova. Srednja klasa pedesetih godina prošlog stoljeća tako se našla u dotad neviđeno povoljnim uvjetima. Uz mogućnosti kontracepcije, abortusa i olakšane rastave braka rastao je i broj samohranih majki. Također, ljudi su počeli sve kasnije stupati u brakove te imati sve manje djece. Ta djeca počela su uglavnom samovati, u zatvorenim (ponekad i ograđenim) predgrađima. Naravno da su ona odrasla te otišla živjeti nazad u gradove, što zbog edukacije, a što zbog poslovnih prilika. Lilla dalje opisuje kako se ta ista generacija, kada je napokon ušla u brakove i počela dobivati djecu, vraćala nazad u predgrađa (Lilla 2018: 28). On naglašava takvu sliku kako bi individualizam

stavio u kontekst života prosječnog Amerikanca (kada se kaže prosječnog, valja napomenuti kako Lilla najčešće govori o američkoj srednjoj klasi).⁶

Obzirom da je individualizam središnji pojam Reaganovog sustava vrijednosti on smatra kako postoje četiri ključne (pomalo religijske) postavke: „1. Dobar je život samostalnih individua koje se eventualno mogu okupiti u obitelji, crkvenim i manjim društvenim zajednicama, ali se ne mogu okupiti pod identitetom građana republike sa zajedničkim ciljevima i međusobnim obvezama; 2. Naglasak je na stvaranju, a ne redistribuciji bogatstva, što omogućava individuama da ostanu samostalne i procvjetaju; 3. Što je tržište slobodnije, individue će više prosperirati i obogatiti se; 4. Problem je u vlasti. Ne u tiranskoj ili nesposobnoj vlasti nego jednostavno u samoj vlasti.“ (Lilla, 2018: 30-31).

Nadalje, naglašava kako ovakve postavke nemaju veze s tradicionalnim konzervativizmom, obzirom da bi za to bio potreban sustav međuovisnosti odnosno međusobnih obveza (Lilla, 2018: 31). Tendenciju individualizma stavlja u kontekst specifičnih materijalnih i idejnih uvjeta koji su doveli do sloma Rooseveltovog vrijednosnog sustava. Iako smatra kako je i taj sustav vrijednosti imao svoje posebne teškoće, ipak je prilično jasno kako mu je Lilla, bar malo naklonjeniji. No odmah u početku analize tog sustava priznaje kako je, iako klasno solidaran, bio vrlo nepovoljan za crnce (Lilla, 2018: 34). Hvali njegove osnovne vrijednosti te ukazuje na njegov unificirajući karakter. No kako to biva sa sustavima vrijednosti jednostavno se istroše te ne mogu više dostatno reagirati na (novu) materijalnu stvarnost. Smatra kako je uzrok propasti tog sustava vrijednosti upravo u tendenciji da kolektivno dobro promiče kroz sustav državne regulacije svega i sudskih odluka. Suočen s porazom u Vijetnamu, aferom Watergate i stagflacijom, Rooseveltov sustav vrijednosti biva osuđen na propast (Lilla, 2018: 36). Smatra kako se tada naglasak liberalne strane priče pomakao sa zakonodavstva na sudstvo. Naime, kada liberalima nije išlo putem zakonskih regulativa, oslanjali su se na sudske presedane (vidljivo recimo u slučaju dozvole pobačaja ili antisegregacijskih težnji). Smatra kako je ovo ključan preokret u načinu na koji operira Demokratska stranka, ali posljedično i Republikanska. Odmak od standardnog djelovanja/utjecaja na javno mišljenje te oslanjanje na Vrhovni sud dovelo je do veoma 'partijskog' odabira njegovih sudaca (Lilla, 2018: 37). Dolazak Reagana na vlast označava ključan odmak od toga. Lilla tako tvrdi da je „reganizam pobijedio upravo zato što nije duboko kritizirao način na koji živi većina Amerikanaca ili način na koji

⁶ Ovdje ističe i poveznicu između Nozickove knjige *Anarhija, Država i Utopija* i opće prihvaćene, tako reći usađene, ideje individualizma.

shvaćaju sami sebe. Odlično se uklopio. I izgubio je zamah upravo radi toga što su kontradikcije između dogmi koje je propovijedao i društvene stvarnosti postajale preočite.“ (Lilla, 2018: 24). Reagan tako svoj sustav vrijednosti gradi na slici o pohlepnoj i zloj vlasti koja primjerice korumpira mladež. Prosperitet je realan samo kad vlast pusti slobodne individue da rade na tržištu. S druge strane, postavljena je slika zaštite 'obiteljskih vrijednosti' koja je figurirala kao društvena poveznica slobodnih individua. Također, Republikanci od ere Reagana imaju prilično koherentan politički program.⁷

Veoma brzo nakon dolaska Clintona na vlast kreće ono što Lilla naziva 'histerijom republikanaca'.⁸ Smatra kako je za vrijeme Clintonovog predsjedništva došlo do radikalizacije gore iznesenih načela Reaganovog sustava. Republikanci se uživljavaju u retoriku poreznih olakšica za najbogatije, slobode kupovine oružja i protivljenja abortusu (Lilla, 2018: 48). Uz protjerivanje neistomišljenika iz svojih redova, zaposjedaju razne medije te promiču teorije zavjera i apokaliptične scenarije. Bushevo predsjedništvo kreće s idejom 'suosjećajnog konzervativizma' odstupajući od apokaliptičnih narativa i neprijateljstva spram neistomišljenika.⁹ Nadalje, Lilla uzima krizu 2008. godine kao moment u kojemu se počinje događati isto što se desilo i sa Roosveltovim sustavom vrijednosti. Materijalni uvjeti više nisu bili u skladu sa službenim idejama. Obamina vladavina obilježena je kontroverzama oko upravljanja ekonomskom krizom. On, prema Lilli, zapravo ne odstupa od Reaganovog sustava, no dolaskom Donalda Trumpa sve je postalo dio prošlosti, a njegovo predsjedništvo može se označiti kao *interregnum* (Lilla, 2018: 53). Lilla tako tvrdi kako „politolozi povremeno koriste termin razdvajajućih¹⁰ predsjedničkih mandata, koji označuju kraj jedne ere, bez da inauguriraju novu eru.“ (Lilla, 2018: 54).

Konačno dolazimo i do glavnog predmeta rasprave koji je važan za temu ovog rada. Onog što Lilla naziva 'pseudo-politika'. U doba Reaganovog sustava vrijednosti, prema Lilli demokraciji upadaju u određenu 'zamku' za koju su sami odgovorni. Kao odgovor na rastuću

⁷ Podupiru ga prvo osnivanjem različitih *think tankova* i nevladinih organizacija. Ljude koje su obučili putem takvih organizacija onda upućuju prema institucijama. Jasno im je, primjećuje Lilla, kako je za trajnu političku promjenu potrebno imati 'kadrove' i u ključnim institucijama američke politike. Smatra kako je to način kojim se postižu 'anti-politički ciljevi' (Lilla, 2018: 46).

⁸ Fenomen za koji on tvrdi da nije završio sve do danas.

⁹ No, ovaj kratki eksperiment brzo završava te se republikanci nakon tzv. 11. rujna vraćaju 'na staro'. Također, obzirom kako su svoju političku strukturu gradili od najnižih instanci, republikanci su mogli prekrojiti izborne okruge. To je prema Lilli, imalo i neke 'nepredviđene efekte'. Naime, kasnije se ispostavilo kako je upravo to omogućilo radikalnijim osobama da se natječu za predsjedničke kandidature unutar Republikanske stranke. No republikanci su bili uvjereni kako imaju pobjedničku strategiju. U slučaju propasti mogli su se obraniti izjavom kako je duboka država kriva za sve (Lilla, 2018: 44-49).

¹⁰ Eng. *Disjunctive*.

popularnost ekstremnog ekonomskog individualizma, u kombinaciji sa anti-političkom koncepcijom nacije, demokrati se okreću taktikama politika identiteta te „razvijaju ogorčenu i razdornu retoriku različitosti“ (Lilla, 2018: 59). Objašnjenje za ovaj fenomen Lilla vidi u konstelaciji promjena u društvu nakon Drugog svjetskog rata, 'političkom romantizmu' s pokretom otpora angažmanu u Vijetnamu te odlaskom 'Nove ljevice' 'u akademske vode' (Lilla, 2018: 61). Upravo u tom povlačenju, Lilla uočava ključni problem Demokratske stranke. Smatra kako su se odvojili od svoje tradicionalne biračke baze te predali američku nižu srednju klasu republikancima.

No, Lilla se pita što smatramo pod identitetom. Identiteti su mu prikladna kategorija za opisivanje američke političke povijesti ukoliko se pod tim pojmom smatra kako su ksenofobija, rasizam, seksizam i homofobija imali ključnu ulogu u njoj. No, identiteti u smislu personalnih identiteta, po njemu, ulaze u politički diskurs tek krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća. Slično Barryju, smatra ključnim pojmom za liberalizam slobodu vjeroispovijesti, preciznije, ulogu države da osigura ravnopravnost vjeroispovijesti. Pouke vjerskih ratova u Europi se, naime, vrlo teško zaboravljaju. Stoga, je za američki politički identitet bilo ključno da se prihvati kako primarnost važnosti identiteta leži na građanskom, a ne vjerskom identitetu te kako te dvije kategorije ne smiju biti isprepletene (Lilla, 2018: 64).

Lilla ipak naglašava kako su imigranti bili voljni prihvatiti novi identitet (građanstva), jer nitko od njih nije tražio kulturnu asimilaciju. To je također teza na tragu Barryeve ideje o građanskoj nacionalnosti. No, tvrdi kako slučaj crnaca u Americi nije usporediv sa situacijom ostalih migranata. Lilla napominje kako je „rasni identitet „crnca“ izmišljen i nametnut robovima od strane robovlasnika, te onda korišten kao kriterij za isključivanje njihovih potomaka iz sudjelovanja u zajednici političkog građanstva te od ravnopravnog članstva u građanskom društvu... Ipak, ovakvo nametanje rasnog identiteta prouzročilo je snažnu identifikaciju unutar same afro-američke zajednice, baziranu na zajedničkoj povijesti patnje i ponižavanja- ali i otpora, izdržljivosti i uspjeha.“ (Lilla, 2018: 64) Prema Lilli, ovakav rasplet događaja ima potpunog smisla, čak do te mjere da se i pita kako je moguće da se crnci identificiraju sa identitetom onih koji ga ugnjetava (Lilla, 2018: 65).

U očima autora, pokret za građanska prava imao je najkonstruktivniji način pomirenja. Kroz institucionalne promjene zahtijevao je potvrdu građanskih prava za pripadnike nacije uz poštivanje jednakog dostojanstva (Lilla, 2018: 65). On je opet ovdje na tragu Barryeve pozicije te postulira kako nije svrha pokreta za građanska prava bila da „idealizira ili zataji različitost - što je i golim okom vidljivo – već da ih učini politički impotentnima“ (Lilla, 2018: 66). U

nastavku naglašava kako je poveznica pokreta za građanska prava i pokreta za prava seksualnih manjina te feminizma upravo u naglasku na priznavanju identiteta građanina i svih prava koja idu s tim. No, micanje naglaska s odnosa partikularnog i općeg (građanskog) identiteta na 'intrinzične karakteristike partikularnih identiteta' jest ono što se dramatično izmijenilo od sedamdesetih godina (Lilla, 2018: 67).

Lilla također uočava važnost feminističkog slogana iz šezdesetih – osobno je političko. Moguće su dvije interpretacije ove fraze. Prva je kako ne postoji sfera u kojoj nije predmet borbe, a druga je kako je politička akcija ustvari samo izraz osobnog (Lilla, 2018: 75). On tako u ovom sloganu vidi romantičarsku tendenciju transfera unutarnjeg u vanjsko. Romantizam pokreta 'Nove ljevice' događa se paralelno s usponom reganizma. Isto kao reganizam tako je i Nova ljevica morala početi od određene slike svijeta. No, za Novu ljevicu slika je bila puno mračnija od one reganizma. Lilla to vidi u pop kulturi koju su 'trošili' prosječni Amerikanci. Psihološki karakter prosječnog Amerikanca, prema Lilli, nalazimo, primjerice, u romanima o onima koji su se pogubili u masovnom društvu. Kriza identiteta je tako zahvatila mlade Amerikance. Dok su njihovi roditelji bili preokupirani zarađivanjem, mladi su bavili pitanjem potrage za izvornim životom (Lilla, 2018: 71). Upravo potraga za takvim životom je tema koja je daleko nadmašila privatno, odnosno postala je političko. Kako bi neka politička akcija bila valjana morala je biti uvezana s nekim aspektom (subjektivnog) života.

Politički romantizam je, prema Lilli „lako uočiti no teško definirati. Više je raspoloženje nego skup ideja, senzibilnost koja daje sadržaj načinu na koji ljudi sebe shvaćaju u odnosu na društvo. Romantičari vide društvo kao nešto dubiozno, kao nametnutu laž koja nas odvaja od nas samih, stvara arbitrarne granice, pritom stvarajući zatvore i tjerajući nas da obučemo kostime koje nismo sami skrojili“ (Lilla, 2018: 71). On tako pripisuje ovaj fenomen pokretu 'Nove ljevice' i stavlja ga u središte svoje analize preobrazbe demokratske stranke u identitetsku stranku.

Nadalje, Lilla primjećuje kako je pokret Nove ljevice veoma brzo pogođen istim problemima kao i svaka vrsta ljevice, a to su fatalni unutarnji konflikti. Samo što je u ovom slučaju na to pridodan još i problem identiteta. Tako se Nova ljevica sastavljena od feministica, predstavnika crnačkih manjina i ostalih lijevo orijentiranih identitetskih skupina počela raspadati na frakcije: „Crnci su se žalili kako su većina vođa pokreta bijelci, što je i bilo točno. Feministice su se žalile kako su većina vođa pokreta muškarci, što je isto točno. Ubrzo su se crne žene žalile na seksizam unutar antirasističkog pokreta te implicitni rasizam bijelih feministica - koje su također bile kritizirane od strane lezbijki radi pretpostavljanja

heteronormativnosti.“ (Lilla, 2018: 76). Lilla upozorava kako su svi ovi pokreti ustvari željeli da politička stvarnost odražava njihovu nutrinu što bi omogućilo bolju identifikaciju s pokretima. Naglasak je naravno i na priznanju njihove samoidentifikacije. Autor ovdje također radi jednu važnu distinkciju, onu između partijske politike i politike pokreta. Smatra kako je problem politike pokreta u tendenciji frakcioniranja unutar pokreta, dok slavi partijsku politiku kao onu koja teži raspravi o zajedničkim ciljevima. No, Lilla ipak priznaje nemale pomake u pravima koja su izborena kroz politike pokreta jer je neupitno kako su prvenstveno seksualne manjine u boljoj poziciji nego što su bile ranih šezdesetih godina prošlog stoljeća (Lilla, 2018: 78). Dolaskom Reagana, akteri pokreta Nove ljevice prelaze na sveučilišta. Lilla s dosta sarkazma sagledava ovu situaciju. Naime, nakon određenih uspjeha pokreta, ali i fatalnih podjela na frakcije, oni su htjeli nastaviti utjecati na nove generacije prelaskom na sveučilišta, što on smatra potezom koji je veliki dio prosječnih Amerikanaca uputio na reganizam. Tu, naime, i počinje veliki zaokret prema politikama slavljenja identiteta (Lilla, 2018: 81-91).

U konačnici, akteri nekadašnje Nove ljevice samo su naveli studente da kroz 'rad na sebi' pokušaju iznjedrili pravednije političke promjene. Lilla je ovdje opet na sličnoj poziciji kao i Barry. Po njemu potrebna je nova paradigma Demokratske stranke, paradigma koja će nešto značiti većini Amerikanaca. Ona koja bi pomogla stvoriti društvo uzajamnosti te priznanja. Slično Barryevom identitetu nacionalnog građanina, Lilla zahtjeva promjene u načinu ophođenja/djelovanja Demokratske stranke, ali i spomenutih liberala akademskog svijeta. Stoga, liberalna kritika partikularnih identiteta ne izlazi iz okvira liberalne demokracije. Dapače, ona zahtjeva njenu ponovnu uspostavu, obzirom kako oba autora, bar implicitno, smatraju kako suvremeni američki sustav ne odgovara kriterijima da bi ga se klasificiralo kao liberalnu demokraciju. Također, valja naglasiti kako oni naglašavaju žurnu potrebu za dokidanjem rastuće nejednakosti u bogatstvu i dohotku, te postavljaju kao temeljni zahtjev ujednačeniju raspodjelu bogatstva u društvu. Za njih je jedan od najgorih elemenata za društvo njegova partikularizacija po imovinskoj osnovi te na osnovi mogućnosti jednakog pristupa političkim institucijama, odnosno jednake mogućnosti ostvarivanja vlastitih ciljeva. Ukoliko se društvo partikularizira, kao što je to danas slučaj u SAD-u, vjerojatnost stvaranja i očuvanja općeg identiteta građana kao nositelja političkih prava i sloboda je vrlo mala.

4. Socijalistička kritika partikularnih identiteta Ellen Meiksins Wood

4.1. Postavke teorije

Ellen Meiksins Wood u svojoj knjizi *Democracy against Capitalism: Renewing Historical Materialism* na zanimljiv način postavlja odnos civilnog društva i države. Započinje

svoje izlaganje pozicioniranjem pojma civilno društvo u historijski kontekst. Pojam civilnog društva smatra liberalnom tvorbom koja je morala nastati kako bi se odvojilo država i privatna sfera. Također, važno je napomenuti kako u sferu civilnog društva time ulazi mnoštvo fenomena, od ekonomije do bolnica. Civilno društvo tako „za generalnu zadaću ima definiranje sloboda van konteksta države, to je prostor autonomije, slobodnog udruživanja i pluraliteta ili čak konflikta, a zajamčeno je tipom formalne demokracije koja je nastala u zapadnim zemljama“ (Wood, 1995: 242). Wood argumentira tako što, s jedne strane, brani marksizam, ali i naglašava da civilno društvo, premda je riječ liberalnoj tvorbi, ne treba pretjerano sporiti. Naime, sloboda koju je iznjedrilo na političku scenu je neprocjenjiva (Wood, 1995: 241). No, oprez je ipak potreban ako se radi o pretjeranom naglašavanju (ideala) civilnog/građanskog društva, jer ono nije odvojivo od tržišta (kao ključne kapitalističke kategorije).

Odgovara na prigovore kako odbacivanjem tržišta kao elementa, koji bi se trebao nalaziti u sferi slobode, marksizam ne promiče ljudska prava. Kako bi se obranila od takvih prigovora Wood je morala racionalizirati vlastitu poziciju prije nego je krenula u kritiku politike identiteta, ili 'novog pluralizma' (kako ga ona naziva). Argumentira kako je civilno društvo komplementarno s idealom demokracije, koja je i najviši socijalistički ideal. Naglašava kako je od interesa za socijaliste/marksiste da priznaju i opasnosti od njihovog oslanjanja na potencijale države (staljinizam). No isto tako drži kako bi liberali trebali napokon shvatiti da država nije jedini izvor neslobodi pojedinca. Iako se tzv. slobodno tržište pozicionira u sferu civilnog/građanskog društva, mora se uzeti u obzir njegov specifični (sveobuhvatni) karakter koji ima moć vladanja svima i svime (Wood, 1995: 242-246).¹¹

Također, navodi kako je 'cirkularan' prigovor marksizmu da je opsjednut ekonomskim odnosima te da je, uslijed postojanja drugih sfera, neosnovano govoriti o totalitarizmu kapitalističkih odnosa. Wood ovdje odgovara da kako „klasni odnosi koji konstituiraju kapitalizam nisu puki osobni identiteti, niti samo principi stratifikacije nejednakosti“ (Wood, 1995: 246). No, prije nego krenemo u širu analizu kritike koju Wood upućuje valja ukazati na još jednu njenu tvrdnju koja je iznesena u obranu marksizma: „Možemo uvidjeti historijske i strukturne poveznice (formalne demokracije i kapitalizma) bez da negiramo vrijednost građanskih prava. Razumijevanje ovih poveznica ne tjera nas da umanjujemo vrijednosti građanskih sloboda, ali isto tako nas ni ne obvezuje da prihvatimo kapitalizam kao jedino ili najbolje sredstvo za održavanje osobne autonomije; i ostavlja nas u potpunosti slobodnima da

¹¹ Ovdje valja napomenuti kako pod pojmom formalne demokracije Wood vidi poredak koji uključuje ideju građanskog društva i građanskih prava.

prihvatimo kako kapitalizam, iako u određenim historijskim uvjetima može proizvesti institucije formalne demokracije, isto tako može i bez njih – kao što se to zbilo više od jednom u nedavnim povijesnim slučajevima“ (Wood, 1995: 248).

4.2. Kritika novog pluralizma i politika identiteta

Wood započinje svoju kritiku tvrdeći kako „ponovno otkrivanje pojma civilnog društva od strane liberalizma je medalja sa dvije strane. S jedne strane pohvalno je što ima tendenciju da učini ljevicu osjetljivijom na građanske slobode i opasnosti državne opresije. No kult civilnog društva isto ima tendenciju reproduciranja mistifikacija liberalima, maskirajući prisilu koja dolazi od strane civilnog društva, i skriva načine na koje je državna opresija ukorijenjena u eksploativnim i prisilnim odnosima u sferi civilnog društva“ (Meiksins Wood, 1995: 256). Nadalje, ona želi preispitati odnose 'novog pluralizma' i liberalizma. Smatra kako taj pluralizam ipak znači određeni napredak u odnosu na dosadašnje liberalno shvaćanje i to na tri načina: „1. njegova koncepcija raznolikosti zadire ispod površine eksternalija 'interesa' sve do dubina psihe vezanih uz subjektivnost i identitet i odlazi korak dalje od političkog ponašanja i odluka sve do totaliteta životnih stilova 2. više ne pretpostavlja kako univerzalni principi prava mogu uklopiti sve različite identitete i životne stilove... 3. Novi pluralizam počiva na viđenju da je osnovna karakteristika suvremenog svijeta – ili specifičnije suvremenog kapitalističkog svijeta - nije totalni homogenizirajući učinak kapitalizma, već unikatno, heterogeno post-moderno društvo, njegova iznimna raznolikost, čak fragmentarnost koja zahtjeva nove, kompleksnije pluralističke principe“ (Wood, 1995: 256-257). Ljevica bi tako trebala odbaciti modernističku shemu u korist podjele koja promiče rod, spol, rasu, etnicitet i seksualnost. I s tim politički graditi svoj novi 'identitet'.

Wood odmah uviđa osnovni problem. Nije joj pretjerano jasno što nam zaista donosi politika identiteta. Kategorija identiteta, prema Wood, 'ne radi' kad se pokuša makar slabašno povezati s klasom. Upravo na dualizmu proleter - buržuj vidljivo je kako klase odstupaju od logike identiteta. Posrijedi je, naime, odnos eksploatacije, a ne međusobnog uvažavanja. Za Wood osnova svega je u univerzalnosti socijalizma koji traži stalnu borbu protiv (klasne) nejednakosti. Novi pluralizam, ili politike identiteta u najboljem slučaju površinski se nadaju dokidanju eksploatacije u kapitalizmu, a realno priznaju poraz na tom planu (Wood, 1995: 262).

Stoga je, po Wood, pomalo sporedno pitanje treba li socijalističku borbu povezati s politikom identiteta. Dijelom nije na odmet. Za nju politike identiteta nisu problem sve dok otvoreno ne pomažu kapitalizmu promovirati odnose koji su u biti eksploatacija u sferi rada. Ona zapravo pozdravlja 'strukturirani pluralizam'. Čak i prihvaća opasku koju su liberali uputili

socijalistima/marksistima o njihovom neuvažavanju građanskog društva. Ona ju pokušava ukomponirati u ideju socijalizma tako što pledira za demokraciju izvan države kako bi se omogućilo stvaranje realnije demokracije. Njena teza je zapravo kako su kapitalizam i demokracija u nerazmrsivu sukobu i da neće trebati dugo čekati rastavu njihova 'braka'.

Na kraju svoje kritike Wood zaključuje kako „pod svaku cijenu želimo imati raznolikost, razlike i pluralizam, ali ne i nestrukturirani pluralizam. Potrebno je pluralizam koji zaista priznaje raznolikost i razlike, a ne samo višestrukost. To znači pluralizam koji prepoznaje sistemsku jedinstvenost kapitalizma i može razlikovati konstitutivne odnose kapitalizma od drugih nepravdi i eksploatacijskih odnosa. Socijalistički projekt trebao bi biti obogaćen resursima i uvidima 'novih društvenih pokreta' (koji više nisu tako novi), a ne osiromašen pribjegavanjem njima kao izgovoru za razbijanje otpora kapitalizmu. Ne bi smjeli zamijeniti poštovanje raznolikosti ljudskog iskustva i društvenih borbi potpunim razrješenjem povijesne uzročnosti, gdje postoji samo raznolikost, razlika i slučajnost, bez unificiranih struktura, logike procesa, nema kapitalizma i stoga nema njegove negacije, nema univerzalnog projekta ljudske emancipacije“ (Wood, 1995: 263).

4. Kritička rasna teorija

4.1. Temeljni pojmovi u kritičkoj rasnoj teoriji

Kritička rasna teorija (KRT) je multidisciplinarna škola koja ima korijene u kritičkoj teoriji. Glavna zadaća ove teorije je naizgled aktivistička jer raskrinkava razne oblike rasizma, posebno one institucionalne. Za početak valjalo bi objasniti neke njene temeljne pojmove i ideje. Treba naglasiti kako KRT ne vidi rasu kao biološki, već socijalno konstruirani identitet koji služi opresiji tzv. manjinskih identiteta. Crenshaw ističe kako kritičari, koje svrstava među anti-esencijaliste, već u ovoj postavci vide problem. Naime, ako su svi identiteti socijalno konstruirani onda ne postoji 'realna' razlika između manjinskih identiteta i onog koji recimo dominira. Posljedično nema previše smisla organizirati strategije otpora koji počiva na rasnim ili etničkim identitetima. Crenshaw, međutim, pokazuje kako inzistiranje na identitetu kao socijalnoj konstrukciji ne utječe pretjerano na njihovo značenje. Zapravo suprotno, jer im omogućava uspješnije odnošenje s tom moći koja ih stalno nastoji podrediti (Crenshaw, 1995: 375). Ona daje primjer koji se tiče sudskog procesa između medijske kompanije *Metro Broadcasting* i Federalne komisije za komunikacije. Vrhovni sud je presudio u korist medijske kompanije. Postupak se vodio oko nezastupljenosti manjina na kanalima te medijske kompanije, to jest optužba se odnosila na tzv. rasno uvjetovano kadrovanje. Naravno, u prijevodu, slučaj se vodio oko politike afirmativne akcije, po kojoj bi potlačene manjinske

skupine trebale uživati preferencijalni tretman. Objašnjenje presude bilo je na tragu prigovora antiesencijalista. *Metro Broadcasting* nije dužan pravdati svoju kadrovsku politiku obzirom da bi svaka uredba, koja bi ih silila da zaposle pripadnika rasne odnosno etničke manjine, bila rasistički utemeljena (Crenshaw, 1995: 375).

Drugi ključni princip je postojanost rasizma (*Permanance of Racism*) fenomen kojeg naglašava Derrick Albert Bell u svom članku *Faces at the bottom of the well: the permanence of racism*. U ovom principu važan je naglasak na opreci ideji jednakosti pred pravom, to jest, jednog od temeljnih zahtjeva pokreta građanskih prava. Bell tvrdi kako je rasizam u SAD-u nemoguće nadvladati u postojećem političkom sustavu te kako su sve ideje o rasnoj jednakosti nestvarne (Bell, 1992). Treći princip koji je blisko vezan uz postojanost rasizma jest konvergencija interesa, i to je još jedan pojam koji Bell koristi. Prema ovoj tezi, interesi manjinskih skupina ne mogu se ostvariti ukoliko se ne preklapaju s interesima vodeće skupine u društvu. Pokazuje da „unatoč onome što označavamo kao napredak postignut kroz borbu kroz mnogih generacija, ostajemo ono što smo bili na početku: tamna i strana prisutnost, uvijek označeni kao 'drugi'. Tolerirani u dobrim vremenima, prezreni kad stvari krenu nizbrdo, kao narod mi smo kamenovani i žrtvovani kao distrakcija ili katalizator za kompromis radi olakšavanja rješavanja političkih razlika, ili ublažavanja ekonomske nevolje“ (Bell, 1992: 28). Taj fenomen se možda najbolje uočava na primjeru trenda ponovne segregacije škola u SAD-u. I to usprkos presudi u slučaju *Brown protiv Odbora za edukaciju* nakon koje su ukinuti Jim Crow zakoni o segregaciji u školama (još 1954.). Studije koje su rađene od kasnih osamdesetih do kraja devedesetih pokazale su kako se nakon razdoblja desegregacije škola počeo događati zamjetan fenomen resegregacije, prvenstveno na jugu SAD-a (Encyclopedia.com). Postoji nekoliko objašnjenja za ove trendove no ono najupečatljivije je tendencija bjelačke populacije da se iseljava iz područja koja počinju naseljavati pripadnici crnačke rase („White Fleeting“). Tom fenomenu doprinosi povećana mogućnost bjelačkih obitelji da šalju djecu u privatne škole, što je vezano za njihov bolji socioekonomski status. Ovaj primjer možda najbolje opisuje kako, kada su interesi dominantnog identiteta različiti od onih manjinskih, u praksi čak i postojeća legislativa nije u mogućnosti riješiti problem zbog kojeg je i nastala.

Nadalje, KRT se temelji na ideji intersekcionalnosti različitih oblika opresije. Sam pojam populariziran je kroz radove spomenute Kimberlé Crenshaw. Crenshaw postavlja pitanje opresije crnih žena u SAD-u kroz prizmu intersekcionalnosti. Drugim riječima pokazuje različite smjerove iz kojih nadolazi opresija prema crnim ženama te različite, a ponekad i međusobno suprotstavljene elemente iste. Crenshaw tako odmah u uvodu u svoj članak

Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color odvaja vlastitu poziciju od one politika identiteta. Za nju „problem politika identiteta nije, kao što neki kritičari ističu, nemogućnost nadilaženja različitosti već nedovoljno uzimanje u obzir različitosti unutar skupina“ (Crenshaw, 1995: 357). Ona snaži svoju kritiku primjerima nasilja u obitelji i silovanja.

Kod primjera nasilja u obitelji Crenshaw započinje argumentaciju primjerom institucionalnog otežavanja pristupa pomoći ženama imigranticama. Naime, zbog imigracijske politike SAD-a, ljudi koji traže američko državljanstvo ili dozvolu za trajni boravak na temelju braka sa državljanom SAD-a moraju biti minimalno dvije godine u braku da bi ostvarili pravo na vizu. Također, oba supružnika moraju predati molbe za odobrenjem statusa trajnog boravka u SAD-u za osobu koja je imigrirala. U ovakvoj uredbi, Crenshaw uočava problematiku žena koje trpe nasilje u obitelji obzirom da ne mogu prijaviti nasilnika (strah od deportacije). Takvim slučajevima dodijeljena je mogućnost da popune obrazac koji ih razrješuje uvjeta od minimalno dvije godine braka prije mogućnosti prijave za vizu. No, kako bi obrazac bio važeći bilo je nužno uz njega priložiti policijska i medicinska izvješća o zlostavljanju te potvrde psihologa i socijalnih službi. Crenshaw tvrdi kako je puno žena imigrantica u takvim situacijama i dalje ostalo isključeno radi nemogućnosti prikupljanja potrebne dokumentacije (Crenshaw, 1995: 359). Stoga ona ističe: „Ovi primjeri ilustriraju kako se uzorci podređenosti isprepliću u iskustvu žena koje su žrtve obiteljskog nasilja. Intersekcionalna podređenost ne mora biti namjerna. Često je, zapravo, posljedica nametanja jednog tereta koji interaktira s prethodnim ranjivostima kako bi stvorio još jednu dimenziju obespravljenja. U slučaju odredbi o fiktivnom braku u Zakonu o imigraciji i državljanstvu, nametanje politike posebno dizajnirane da opterećuje jednu klasu - supruge imigranata koje traže stalni boravni status – pojačalo je slabost onih koji su već podređeni drugim strukturama dominacije“ (Crenshaw, 1995: 359).¹²

Nadalje, Crenshaw uzima za drugi primjer problem silovanja. Kroz detaljnu analizu raznih slučajeva silovanja u SAD-u (aktualnih sredinom devedesetih) autorica pokazuje specifičnu problematiku crnih žena. S jedne strane tvrdi kako, radi specifične rasističke slike o crnačkoj seksualnosti, crne žene će naići na više prepreka u dokazivanju kako su bile žrtve silovanja. Smatra kako „problem proizlazi iz načina na koji određena očekivanja o rodu međusobno djeluju s određenim seksualiziranim pojmovima o rasi koji su duboko ukorijenjeni u američkoj kulturi. Seksualizirane slike Afroamerikanaca sežu sve do prvih susreta Europljana

¹² Crenshaw navodi upravo ovaj primjer kako bi ilustrirala kako skromni pokušaji popravljavanja zakonskih uredbi o imigraciji najčešće ne pružaju konkretna rješenja.

s Afrikancima. Crnci su često prikazivani kao seksualno aktivniji, prizemni i usmjereni na zadovoljstvo; ove seksualizirane slike rase preplavljaju norme ženske seksualnosti, norme koje se koriste kako bi se razlikovale dobre žene od loših, svetica od kurvi“ (Crenshaw, 1995: 269). Prema spomenutoj autorici, ta slika se uvriježila kod suvremenih Amerikanaca. Također, tvrdi kako su u tom pogledu crne žene u lošijem položaju od bijelih žena, te kako su zapravo zakonski manje vrijedne. To potkrjepljuje statistikama o postotcima slučajeva u kojima je bijeli muškarac osuđen za silovanje crne žene koje onda uspoređuje postotcima osuđenih crnaca za silovanje bijelih žena. Naglašava kako uz to što je veća šansa da će crnac optužen za silovanje bijele žene biti osuđen, da će i u prosjeku biti osuđen na dulje zatvorske kazne te kako će ti osuđenici (u odnosu na bijelce) biti smješteni u strože kaznene institucije (Crenshaw, 1995: 369). No, naglašava kako je uzimanje ovakvih statistika također pogubno za poziciju crne žene upravo radi stavljanja naglasaka na usporedbu između muškaraca koji siluju. Tvrdi kako nije poanta samo da se pokaže kako su zbog svoje boje kože crni muškarci u nezavidnijoj poziciji, već kako i sustav omalovažava poziciju crne žene stavljajući ju u podređenu poziciju spram bijele žene. Naime, iz njene interpretacije je vidljivo kako su studije koje su dotad rađene isticale upravo mušku perspektivu. Posljedično, čak i unutar crnačke zajednice žene nisu bile pretjerano važne. Njihova „vrijednost“ je konstantno umanjivana, isprava naglaskom na mušku perspektivu, a zatim davanjem veće važnosti bijelim ženama. Time im je sustav poručio kako su ustvari potpuno podčinjene bijelim ženama, a i nebitne za sam sustav. Stoga, Crenshaw zaključuje kako upravo radi unikatne pozicije crnih žena u SAD-u te višeslojnosti njihovih identiteta, politike usmjerene na borbu protiv rasizma ili politike usmjerene na borbu protiv seksualnog nasilja najčešće 'ne rade' s tom identitetskom skupinom (Crenshaw, 1995: 374).

Sljedeći pojam koji je ključan za bolje shvaćanje kritičke rasne teorije je teorija stajališta, to jest epistemologija stajališta. Ovdje je naglasak na unikatnosti perspektive pojedinog potlačenog identiteta. Ovaj pojam nastaje u kontekstu feminističke teorije sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća. Pojam se odnosi na davanju kredibiliteta perspektivama drukčijih od perspektiva vodećeg identiteta u društvu. U kontekstu feminističke teorije naglasak je na ženskoj perspektivi spram muške, no obzirom kako je pojam nadržastao početnu doktrinu primjenjiv je na sve potlačene identitete. Ta perspektiva je usko vezana uz pojam interseksionalnosti, obzirom kako je kod tog pojma naglasak upravo na posebnosti perspektiva i uvjeta opresije pojedinih identiteta.

4.2. Tematika radova iz područja kritičke rasne teorije

Ovdje ću se poslužiti radom Richarda Delgada i Jean Stefancic iz 1993. koji objavljuju bibliografiju s bilješkama o radovima koji pripadaju kritičkoj rasnoj teoriji. Posrijedi je iznimno koristan rad koji daje generalni pregled tema. Ipak, valja uzeti u obzir kako je ovaj rad objavljen prije trideset godina te kako su se u međuvremenu razvile i otvorile nove teme koje KRT uzima u obzir. No, za potrebe ovog rada teme će se kategorizirati po uzoru na podjelu koju koristi ovo dvoje autora, a koja će u nastavku biti ukratko izvedena.

Prva tematska cjelina odnosi se na kritike liberalizma u kontekstu neuspješnosti dokidanja rasizma. Ističe se da autori koji se bave tom tematikom najčešće kritiziraju nekoliko ključnih aspekata koje povezuju s liberalnom tradicijom. Radi se prvenstveno o kritikama fokusiranim na neki od aspekata liberalne pravne teorije poput kritika politika afirmativne akcije, rasnog daltonizma (*colorblindness* – u smislu tvorbe politika koje zapravo zanemaruju rasu kao čimbenik), ili pak preispituju koncept meritokracije (Delgado; Stefancic, 1993: 2).

Nadalje, Delgado i Stefancic izdvajaju stvaranje narativa i kontranarativa (Storytelling/counterstorytelling) kao sljedeću kategoriju. Smatraju kako postoji korpus radova koji tvrde kako je tvorenje hegemonijskih narativa uzrok opstanka sistemskog rasizma u SAD-u (Delgado; Stefancic, 1993: 2). U takvim radovima lako je primijetiti utjecaj radova Antonia Gramscia (1979) kao i korištenje epistemologije stajališta. Kako bi se razbili hegemonijski diskursi o rasi, njihovi autori pokušavaju, prepričavanjem vlastitih, ili tuđih anegdota i iskustava nadzirati diskurs vodećeg identiteta.

Treću skupinu tema karakteriziraju revizionističke interpretacije američkih zakona o građanskim pravima i uspjesima borbe za građanska prava. Učestalija tema u radovima KRT-a jest zanimanje za neuspjeh antidiskriminatorskih zakona u SAD-u obzirom da je rasna nejednakost i dalje tzv. vruće političko pitanje. Kao četvrtu tematsku cjelinu uzimaju radove koji se temelje na cjelovitijem razumijevanju podupirućih elemenata rasizma (Delgado; Stefancic, 1993: 2). Primjer takvog rada je već naveden kod Kimberlé Crenshaw, gdje na slučaju hegemonijskog narativa o crnačkoj seksualnosti Crenshaw pokušava objasniti uzroke nejednakosti, u broju osuda za seksualne prijestupe, između crnačke i bjelačke populacije. Strukturalni determinizam je kao tema također zastupljena među radovima ove teorije. Fokus je na proučavanju kako sama struktura pravne teorije odnosno kultura utječe na sadržaj prava. Temeljne tvrdnje inzistiraju na tome da se u razvoju pravnih znanosti još uvijek radi na održavanju *statusa quo* te je stoga nužno istraživanje nosećih struktura (Delgado; Stefancic, 1993: 2).

Isto tako, zastupljena je i tema intersekcionalnosti, koja je već razmjerno detaljno izložena ranije. No, jedna od kontroverznijih tema koja se spominje jest kulturalni nacionalizam i separatizam. Ovdje autori ubrajaju radove koji se ponajviše bave pitanjem crnačkog separatizma i radikalizma. U nekim člancima čak se nude rasprave o ustanku crnačkog naroda odnosno rušenju aktualnog režima. To pokazuje kako KRT pokriva širok spektar teorijskih postupaka pa i prijedloga rješenja rasne nejednakosti. Valja napomenuti kako su ovakvi radovi najčešće marginalizirani i unutar samog pokreta, makar autori ovog rada tvrde kako u vrijeme njegova nastanka, kritička rasna teorija sigurno nije pokret, već teorijski okvir s predvidivim ciljem, a to je raskrinkavanje svih rasističkih struktura (Delgado; Stefancic, 1993: 2-3).

4.3. Kritička rasna teorija u kontekstu današnjice

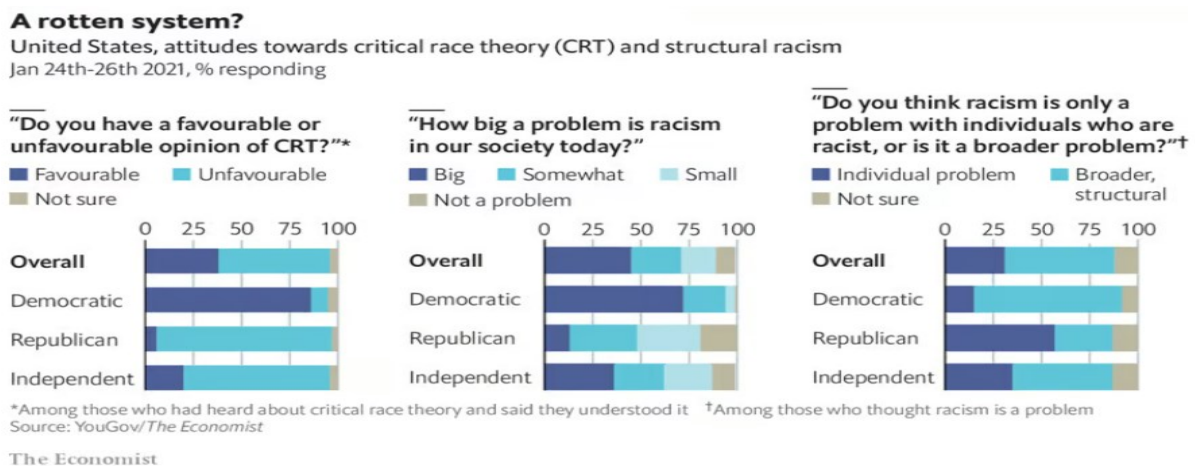
Danas se može reći kako su oko tog teorijskog pravca nastale mnogobrojne kontroverze. Prije svega narativ o kritičkoj rasnoj teoriji je politiziran od strane američke desnice, i to stvaranjem kontra narativa. U razdoblju neposredno prije predsjedničkih izbora u SAD-u 2020. godine Trump u svom govoru (datiranom na 17. rujna) javno odbacuje kritičku rasnu teoriju.¹³ Kao odgovor na pokušaje da se kritičku rasnu teoriju (doduše djelomično) uvede u nastavne planove u nekim školama u SAD-u, Trump osniva Komisiju 1776. Valja pojasniti kako je dnevnik *New York Times* pokrenuo projekt Projekt 1619 koji ima za zadatak demistificirati narativ o nastanku SAD-a. U fokusu ovog projekta su robovlasnički odnosi te ukazivanje na to kako je država izgrađena na, blago rečeno, kontroverznim temeljima. S druge strane, fokus Komisije 1776. je ustvari na veličanju Deklaracije o nezavisnosti i promicanju teze o izvrsnosti američke države (*exceptional country*). Dokument kojeg je iznjedrila Komisija 1776. tako pokušava postaviti temelje „domoljubnog edukativnog sustava“ (Wise, 2020).

Odmah je lako uočiti ideološku dimenziju ovog sukoba. Obzirom da kritička rasna teorija pokušava objasniti uzroke sistemskog rasizma u SAD-u, nužno pretpostavlja podjelu unutar američkog društva. Dominantni identitet je naravno, u ovom kontekstu bjelački identitet, te su desničari u SAD-u odmah pokrenuli njenu bjesomučnu kritiku. Iz njihove perspektive upravo su oni sami najizloženija skupina koja je pod pritiskom narativa KRT-a. Fraze poput prijetnje integritetu nacije, ili prijetnje ideji američke izvrsnosti u javnosti potiču patriotizam. Taj ideološki manevar naravno skriva strah, i to strah od odmazde, stoga je upravo on jedan od ključnih elemenata u dekodiranju američkih (kulturoloških) ratova.

¹³ Iako naravno treba uzeti u obzir kako Trump ne odbacuje i proziva teorijski okvir ono ga što je u ovom radu dosad predstavljeno, već stvara narativa o štetnosti kritičke rasne teorije za jedinstvo američkog naroda on posljedično, vlastitom logikom, radi na borbi protiv nepravde.

Donald Trump koji je svoju predsjedničku kampanju 2016. godine ukrasio sloganom *Make America Great Again* naišao je osnovni problem. Potlačene rasne i etničke manjine se spravom pitaju za koga. Naime, osnovna pretpostavka KRT-a jest kako je rasizam isprepleten sa sustavom od njegovog začetka. Neki autori tako tvrde kako su svi liberalni sustavi odgovorni za održavanje rasizma. David Theo Goldberg u svojoj knjizi *Racist Culture: Philosophy and the politics of meaning* tvrdi kako se „ironija modernosti, liberalni paradoks, svodi na ovo: kako se modernost sve više obvezuje prema idealiziranim načelima slobode, jednakosti i bratstva, kako sve više inzistira na moralnoj irelevantnosti rase, događa se multipliciranje rasnih identiteta i skupova isključenja koje potiču i racionaliziraju, omogućuju i održavaju.“ (Goldberg, 1993: 6). Stoga, iz njegove perspektive SAD nikad nije bio izvrstan.

Trump je ipak privukao pozamašan broj pristaša na opreci konzervativizam/liberalizam. I to tako što je sve što mu se ne sviđa ugurao pod kategoriju liberalizma. Tako je 'stradala' i kritička rasna teorija, jer je označena liberalnom tvorevinom. Naravno da ni jedan ozbiljniji autor iz kritičke rasne teorije ne bi prihvatio ovu oznaku, obzirom da je većina kritike usmjerena na liberalni sustav vrijednosti i na (barem formalno) vrijednosno neutralno zakonodavstvo. No čini se da je Demokratska stranka SAD-a puno naklonjenija osnovnim postavkama KRT-a nego Republikanska stranka. Anketa (Slika 1.) koju je naručio portal *The Economist* koncem siječnja 2021. godine dokazuje gore iznesenu tvrdnju (*The Economist*, 2021)

Slika 1

Stoga, Trumpov manevar prolazi među njegovim pristašama obzirom da je u američkom društvu uvriježeno shvaćanje demokrat = liberal, republikanac = konzervativac. Nešto ranije u ovom radu sam iznio i gledište Marka Lille, koji ustvari i naglašava problem nespojivosti liberalne tradicije i politika identiteta ili u ovom konkretnijem slučaju kritičke rasne teorije. Izgleda kako su i američka desnica i zagovaratelji KRT-a dobro upoznati s radom Antonia

Gramscia, obzirom na količinu energije i resursa koju ulažu da bi zadobile mogućnost utjecaja na školske kurikulume. Naravno, obrazovne institucije i jesu jedan od najjačih ideoloških aparata te izravno utječu na ono što Gramsci naziva 'zdravi razum'.¹⁴

No odmaknimo se na trenutak od ideoloških manevara te prebacimo fokus na jedan konkretni događaj koji je pokrenuo lavinu nenasilnih i nasilnih protesta u SAD-u, ali i svijetu. Ubojstvo Georga Floyda odjeknulo je u javnosti u svega par dana od tragičnog incidenta. Milijuni ljudi protestirali su protiv policijske brutalnosti spram crnačke populacije u SAD-u i rasnog profiliranja. Neki zahtjevi su išli i toliko daleko da su tražili ukidanje institucije policije, dok su drugi tražili smanjivanje budžeta policije na federalnoj razini i strukturne reforme unutar policije. No, ono što je važno za ovaj rad jest činjenica kako je ovaj incident (kao i mnogi drugi koji nisu navedeni u ovom radu) rasvijetlio problem sistemskog rasizma u SAD-u. Taj je incident samo jedan u moru primjera rasizma kad je posrijedi crnačka populacija u SAD-u. Stoga, iz perspektive KRT-a je ključno da se u obrazovni sustav uvedu predmeti koji će detaljno preispitivati rasne odnose u SAD-u. Međutim, otpor na koji je naišla takva inicijativa je ogroman.¹⁵

Trumpov pokušaj nametanja reforme kurikuluma ima puno šire implikacije od njegovog sukoba s kritičkom rasnom teorijom, ili Projektom 1619. Predsjedničkom uredbom od 22. rujna 2020. Trump ukida federalno financiranje svih projekata koji spominju pojam privilegije bijelaca i kritičku rasnu teoriju. On u toj uredbi brani svoje stajalište pozicijom rasne neutralnosti te uspoređuje kritičku rasnu teoriju s rasističkim stajalištima predsjedničkog kandidata Stephena A. Douglasa (iz doba Lincolnove administracije). Uistinu, kada se 'na prvu' sagledaju principi navedeni u ovom dokumentu oni izgledaju antirasistički i antiseksistički. Trump naime zabranjuje ono što naziva polarizirajući koncepti/ideje.¹⁶ Možda najzanimljiviji polarizirajući koncept/ideja, odnosi se na to da bi individua snosila odgovornost za zločine svoje rase, ili spola. Po mom sudu ovdje je vidljiv strah od odmazde koji sam maloprije u tekstu spomenuo. Dokument čak zabranjuje preispitivanje SAD-a kao inherentno rasističke tvorevine,

¹⁴ Riječ o naizgled prešutnom znanju, koje svaka osoba posjeduje, neovisno o tome što je to „znanje“ nadošlo iz aparata hegemonijskog viđenja svijeta (v. Gramsci, 1979).

¹⁵ Huškanjem u medijskim kućama (poput Foxa) roditelji djece školske dobi, konzervativne zaklade i u konačnici republikanski senatori, kongresnici i guverneri kontinuirano pružaju ogroman otpor uvođenju kritičke rasne teorije u kurikulume javnih škola. Jedno istraživanje Reutersa pokazalo je kako ipak većina ispitanih ljudi nije upoznata s temeljnim postavkama KRT-a. Samo 5% onih koji su tvrdili da znaju osnovne postavke KRT-a odgovorili su točno na sva pitanja (ukupno je bilo sedam pitanja) (Kahn, 2021).

¹⁶ Neki od njih su ovakve tvrdnje: „jedna je rasa ili spol u biti bolja od druge; SAD je fundamentalno rasistička ili seksistička tvorevina; individua je, temeljem svoje rase ili spola, inherentno rasistička, ili seksistička; zabranjuju se učenje da bi individuu trebalo diskriminirati na temelju rase ili spola...“ (White House, 2020).

usprkos povijesnoj činjenici kako su do prije samo sedamdesetak godina postojali rasni i segregacijski zakoni u SAD-u. Naravno, čim se dokument pobliže iščita te stavi u kontekst vremena i prostora u kojem je nastao i tko ga je donio sa kojim namjerama jasno je da se radi o pokušaju održavanja *statusa quo*-a. Svaka država koja se nije spremna suočiti sa svojom prošlošću istu ni ne može nadići.

Na kraju ovog poglavlja još samo kratki rezime. Kulturološki ratovi (fraza koju Trump često koristi) i rasni daltonizam međusobno su veoma povezani. KRT s jedne strane tvrdi kako rasni daltonizam samo perpetuira rasne nepravde u SAD-u. George Lipstiz tako tvrdi: „Politička i kulturna legitimnost rasnog daltonizma temelji se na nizu namjernih i destruktivnih laži o povijesti ... No zapravo je samo suvremeni prikaz dugotrajnog političkog projekta koji potječe iz oduzimanja domorodačkih zemljišta, kolonijalnog osvajanja, ropstva, segregacije i isključivanja imigranata. Njegovo pozivanje na egalitarne ciljeve pokreta za slobodu sredinom 1960-ih prikrivaju trajnu odanost izbjegavanju odgovornosti i praksama negacije i odricanja koje leže u samom srcu bijele supremacije“ (Lipstiz, 2004: 25). S druge strane, desničarske struje u SAD-u se kunu u efektivnost pristupa rasnog daltonizma. U grafu koji je prenesen iz članka *The Economist* vidljivo je također kako pretežito republikanci smatraju kako je rasizam ili prevladan ili je problem rasistički nastrojenih individua. No, radovi iz područja KRT-a (izloženi u ovom radu) u kombinaciji s policijskim nasiljem spram rasnih i etničkih manjina prema autoru ovog rada daju sasvim drugačiju sliku SAD-a 21. stoljeća.

5. Zaključak

Na prvi pogled se čini kako je politika koja počiva na partikularnim identitetima logički nastavak borbe za proširenje građanskih prava. Mora se priznati kako su napori što kritičke rasne teorije, što politike bazirane na identitetu iznjedrili neke pozitivne promjene. Iako postoje neki temeljni problemi s politikama koje pogone partikularni identiteti, lako je otpisati standardne desničarske prigovore da su izborena prava ustvari umanjila prava dominantne skupine. Čak i kada bi tome bilo tako, dominantna skupina u društvu¹⁷ odgovorna je za podčinjenu poziciju manjinskih skupina, ako ne izravno¹⁸ onda sigurno neizravno.

Vidjeli smo da kod Barrya imamo ideju građanske nacionalnosti koja stoji u opreci politici koja polazi od partikularnih identiteta. Posrijedi je jedan opći identitet koji da bi bio funkcionalan inzistira na pravednijoj raspodjeli bogatstva i dohotka. Barry pokazuje kako

¹⁷ U kontekstu SAD-a radi se o heteroseksualnim bijelim muškarcima.

¹⁸ Poput institucionalnog rasizma, seksizma ili homofobije.

pozicija egalitarnog liberalizma može odgovoriti na zadaće koje postavlja današnjica. Odgovor vidi u sintezi partikularnih identiteta i identiteta građanske nacionalnosti tako da ne bude znatnijeg gubitka kulturnih obilježja neke identitetske skupine. Ideal liberalne demokracije ostvaruje se tu kroz tri uvjeta: solidarnosti zajednice, ravnopravna vrednovanja, te spremnosti na žrtvu.

Lilla ide korak dalje i izravno povezuje politike identiteta s trenutnim stanjem (američke) Demokratske stranke. Za njega su politike identiteta samo druga strana medalje istog fenomena koji je doveo i do uspostave reganizma (tj. prihvaćanje apsolutnog individualizma). Smatra iznimno neučinkovitom strategiju te stranke da privuče birače, ali i što je važnije, kritizira njen pokušaj izgradnje političke baze. Dok su s jedne strane republikanci uložili velike napore da stvore svoju bazu iz najnižih instanci lokalnih vlasti, prema Lilli demokrati pokušavaju kroz figuru predsjednika (kada dobiju izbore) promijeniti cijeli sustav. Iznimno mu je zabrinjavajuća i situacija na američkim sveučilištima. Po njemu, sveučilišta su mjesto gdje studenti internaliziraju vlastite identitete pa je politika samo sukob frakcioniranih identiteta. Lilla poziva na stvaranje nove paradigme unutar demokratske stranke, kako bi se izbjegla društvena eksplozija. Ta paradigma mora ponuditi novo konkretno rješenje za ekonomske probleme velike većine Amerikanaca.¹⁹ Kod Wood imamo moment u kojemu priznaje poboljšanja na području ljudskih prava koje je iznjedrila liberalna tradicija, ali i politika koja potiče (partikularne) identitete. No ona smatra kako u njenoj inačici socijalizma nema previše prostora za takve oblike 'novog pluralizma'. To je razumljivo jer u politici identiteta nema prostora za pitanje klase budući da ne postoji mogućnost identitetske harmonije (uslijed izrabljivačkih odnosa).

Iz ovog pregleda različitih kritika može se ustvrditi kako (lijevi) liberali i socijalisti, ne pronalaze previše publike u kontekstu politika identiteta. Iako držim da tzv. goruća pitanja društva nisu rješiva kroz veoma partikularizirane zahtjeve mnoštva identitetskih skupina, veliko je pitanje koliko spomenuti liberali i socijalisti mogu još ponuditi. S druge strane, radovi autora kritičke rasne teorije vide klasu tek kao sekundarnu karakteristiku nekog identiteta. Pitanja koja se postavljaju rijetko imaju veze sa ekonomskom stvarnošću nekog subjekta, ili je ta stvarnost uzeta kao sekundarna u unutar objašnjenja opresije. Odlučujuću ulogu za tako nešto odigrali su

¹⁹ Lillin rad naravno ne zahvaća događaje iz 2020. Pandemija je dodatno dala zamah teorijama urote. S druge strane ubojstvo Georga Floyd a biva aktualno razmjerno kratko iako su u proljeće i ljeto 2020 godine pripadnici nacionalnih i etničkih manjina raznim prosvjedima tražili reformu policije te dokidanje sustavnog rasizma. Međutim, dobar dio „prosječnih“ Amerikanca prosvjedovao je protiv mjera za suzbijanje pandemije. Pokušaj puča 6.1.2021 samo dodatno potvrđuje kako je nova paradigma prijeko potrebna.

specifični historijski uvjeti koji su doveli do stvaranja SAD-a. Zanemarivanje činjenice kako je SAD izgrađen na doslovno krvavim temeljima, ali i da je pripadajuće društvo dugo bilo homofobno, rasističko i seksističko²⁰ bilo bi veoma opasno. Moguće je isto tako zaključiti kako u situaciji u kojoj neke manjinske skupine nisu u mogućnosti ostvariti svoje zahtjeve kroz opći identitet građana zbiva se pretjerano naglašavanje partikularnosti identiteta. KRT to i potvrđuje svojim odmicanjem od tradicije pokreta za građanska prava i inzistiranjem na posebnim problemima koje individua osjeća kao posljedicu pluralizma identiteta koje posjeduje.

Također, valja naglasiti kako su kritike (liberalna i socijalistička) identiteta univerzalističke provenijencije. Po Barryu i Lilli potrebno je sistematsko reformiranje političkog sustava tako da partikularni manjinski identiteti bio sastavnica u identitetu građanina (izrazito uvažavajući njihove specifične zahtjeve i potrebe). Za Wood, koja u 'novom pluralizmu' vidi samo mistifikaciju odnosa potlačenosti, potrebno je i nadići kapitalizam. Pluralizam bi, prema njoj, trebao biti strukturiran tako da ne čini benignim eksploatacijske odnose u kapitalizmu koji univerzalno pogađaju sve koji u tom sustavu djeluju.

Iz svega iznesenog vidimo da je univerzalizam osnova u kojoj se kritike granaju, ali i iz koje se, recimo, nude rješenja za budućnost. KRT jasno odstupa od univerzalističkog stajališta, uslijed neuspjeha prijašnje univerzalističke paradigme (pokreta za građanska prava). No, rasni daltonizam koji je predmet mnogih radova iz područja KRT-a ne treba poistovjetiti s, primjerice, idejom građanske nacionalnosti. Ta kritika je usmjerena prvenstveno na desnicu, i opresivne narative koji se skrivaju iza maske tzv. rasnog daltonizma.²¹ No moja pozicija je da usprkos svim nedaćama koje je stari oblik univerzalističkih principa stvorio, treba težiti za konstituiranjem novih univerzalističkih principa. Iako se čini utopijskim to se može zbiti na tragu preporuka Barrya, Lille i Wood, ali i koristeći uvide KRT da bi se dobila realna aktivističko-politička nota današnjice. Time bi možda izbjegli zamke starih univerzalističkih narativa.

²⁰ Što vjerojatno još uvijek i jest takvo.

²¹ Barryu bi se moglo iz pozicije KRT-a možda prigovoriti kako mu je ideja utopistička.

6. Literatura

Barry, Brian (2006) *Kultura i jednakost Egalitarna kritika multikulturalizma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Bell, Derrick Andrew (1992). *Faces at the bottom of the well: the permanence of racism*. New York: Basic Books.

Crenshaw, Kimberlé (1995) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color U: Crenshaw, Kimberlé; Gotanda, Neil; Peller, Neil; Thomas Kendall (ur) *Critical Race Theory The Key Writings That Formed the Movement* (str 357 – 384). New York: New Press.

Encyclopedia.com Resegregation of Schools <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/resegregation-schools> Pristupljeno 17.8.2023

Neumann, Franz (1992) *Demokratska i autoritarna država: Studije o političkoj i pravnoj teoriji*. Zagreb: Naprijed.

Goldberg, David Theo (1993) *Racist Culture: Philosophy and the Politics of Meaning*. Blackwell.

Gramsci, Antonio (1979) *O državi*. Beograd: Radnička Štampa.

Kahn, Chris (2021) Many Americans embrace falsehoods about critical race theory Reuters.com pristupljeno 14.8.2023 <https://www.reuters.com/world/us/many-americans-embrace-falsehoods-about-critical-race-theory-2021-07-15/>

Lilla, Mark (2018) *The Once and Future Liberal After Identity Politics*. London: HarperCollins Publishers.

Lipstiz, George (2004) The Sounds of Silence: How Race Neutrality Preserves White Supremacy U: Williams Crenshaw, Kimberlé; Harris, Luke Charles; Martinez HoSang, Daniel; Lipstiz George (ur) *Seeing Race Again Countering Colorblindness Across the Disciplines*. (str. 23-52). Oakland: California University Press.

Meiksins Wood, Ellen (1995) *Democracy against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Richard Delgado; Jean Stefancic, Critical Race Theory: An Annotated Bibliography, (2012). pristupljeno 17.8.2023 https://scholarship.law.ua.edu/fac_working_papers/228/

The Economist (2021) Pristupljeno 14.8.2023 <https://www.economist.com/graphic-detail/2021/06/17/americans-who-have-heard-of-critical-race-theory-dont-like-it>

White House (2020) Executive Order on Combating Race and Sex Stereotyping pristupljeno 14.8.2023 <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-combating-race-sex-stereotyping/>

Williams Crenshaw, Kimberlé (2004) *Unmasking Colorblindness in the Law: Lessons from the Formation of Critical Race Theory*. U: Williams Crenshaw, Kimberlé; Harris, Luke Charles; Martinez HoSang, Daniel; Lipstiz George (ur) *Seeing Race Again Countering Colorblindness Across the Disciplines*. (str. 52-85). Oakland: California University Press

Wise, Alana (2020) Trump Announces 'Patriotic Education' Commission, A Largely Political Move npr.org Pristupljeno 13.8.2023 <https://www.npr.org/2020/09/17/914127266/trump-announces-patriotic-education-commission-a-largely-political-move>

7. Sažetak

Ovaj rad ima za cilj predstaviti kritike partikularnih identiteta iz više pozicija. Rad će tako istražuje razlike između općih i partikularnih identiteta, koristeći se teorijom Briana Barryja za isticanje izazova formiranja politika temeljenih na partikularnim identitetima iz egalitarno liberalne perspektive. Također predstavlja se kritika Marka Lille koji priču o politici baziranoj na partikularnim identitetima stavlja u kontekst američke političke povijesti unazad osamdesetak godina, te kroz nju pokušava demistificirati figuru Donalda Trumpa. Sljedeći moment kritike koji se predstavlja je marksističko-socijalistička poticajna kritika Ellen Meiksins Wood, koja uviđa i pozdravlja uspjehe izborne kroz ono što naziva novi pluralizam, no pokazuje manjkavosti istog zbog neprepoznavanja razlike između odnosa kapitalističke eksploatacije i drugih oblika opresije.

Ovaj rad također analizira kritičku rasnu teoriju (*Critical Race Theory*) kroz radove priznatih autora kao što su Kimberlé Crenshaw, i Richard Delgado te je kontekstualizira u današnjem američkom društvu.

U početku se objašnjava naslov rada kako bi se precizno definirali pojmovi i reinterpretili po potrebi. Liberalizam i socijalizam, prema autoru, dijele ključne aspekte svojih doktrina, ali se razlikuju u nekim ključnim točkama koje će biti istražene kasnije kroz analizu. Oba pristupa proizlaze iz prosvjetiteljskog mišljenja te stoje u opreci prema starom svijetu sastavljenom od svećenstva, aristokracije i kmetstva. Središnja točka rasprave je pak sukob između općih i partikularnih identiteta. Raspravlja se o crnačkom identitetu u kontekstu SAD-a i identitetu crnih žena.

Politika temeljena na partikularnim identitetima, kao što je predstavljena kroz kritičku rasnu teoriju, često se doživljava kao nastavak borbe za proširenje građanskih prava. Iako su postignute pozitivne promjene, postoje temeljni problemi u teorijskim postavkama politike temeljene na partikularnim identitetima. Autor raspravlja o desničarskim prigovorima, ali ističe da dominantna skupina (bijeli heteroseksualni muškarci) igra ključnu ulogu u održavanju podčinjenih pozicija manjinskih skupina.

Kroz ovu analizu, zaključuje se da ni lijeva struja liberalizma, ni socijalizam, ne drže politiku baziranu na partikularnim identitetima poželjnu no ipak konstatiraju da ima svoje pozitivne momente.

Ključne riječi: Liberalizam, Socijalizam, Kritička rasna teorija, kritika, partikularni identiteti, Barry, Lilla, Wood

Abstract

This paper aims to present critiques of particular identities from various perspectives. In the first part, it explores the distinction between general and particular identities, using Brian Barry's theory to highlight the challenges associated with forming policies based on particular identities from an egalitarian-liberal perspective. Furthermore, the paper addresses the critique by Mark Lilla, who contextualizes identity-based politics within the backdrop of the past eighty years of American political history and attempts to demystify the role of Donald Trump in that context.

The second part of the critique comes from a Marxist-socialist perspective by Ellen Meiksins Wood, who recognizes and applauds the achievements made through what she calls the new pluralism but also points out its shortcomings due to a failure to recognize the distinction between capitalist exploitation and other forms of oppression.

This paper also analyzes Critical Race Theory through the works of recognized authors such as Kimberlé Crenshaw and Richard Delgado, contextualizing it within contemporary American society.

In the beginning, the paper explains the title to precisely define terms and reinterpret them as needed. Liberalism and socialism, according to the author, share key aspects of their doctrines but differ in some crucial points that will be explored later through analysis. Both approaches stem from Enlightenment thinking and stand in opposition to the old world composed of clergy, aristocracy, and peasantry. The central point of discussion, however, revolves around the conflict between general and particular identities. The paper discusses the Black identity in the context of the United States and the identity of Black women.

Politics based on particular identities, as presented through Critical Race Theory, are often perceived as an extension of the struggle for expanding civil rights. While positive changes have been achieved, there are fundamental issues in the theoretical foundations of politics based on a particular identity. The author discusses right-wing objections but emphasizes that the dominant group (white heterosexual males) plays a crucial role in maintaining the subordinate positions of minority groups.

Through this analysis, it is concluded that neither the left-wing liberalism nor socialism deem politics based on particular identities entirely desirable, yet they acknowledge that it has its positive aspects.

Keywords: Liberalism, Socialism, Critical Race Theory, critique, particular identities, Barry, Lilla, Wood.